

УСІ КОЗИРІ В РУКАХ

На земаю давно впала ніч, а конгресмен усе ще сидів і писав. У пізні години, коли більшість жителів Вашингтона спали, він зазвичай відповідав на отриману кореспонденцію, і то була нудна й рутинна робота. Та інколи його мозок починав працювати більш активно, думки прискорювали свій біг, і тоді літери швидше лягали на папір. Тієї ночі він писав емоційну відповідь одному газетяреві з видання «Міннеаполіс трибун енд стар» на свою улюблену тему — події в Китаї. Газетню вирізку із промовою молодого Джона Кеннеді він поклав назад у конверт і відповів своєму дописувачеві, що вважає вчинок Кеннеді «надзвичайно сміливим», адже він виступив проти своїх колег із Демократичної партії.¹ Вислуховування нарікань «прибульців із Китаю» на нинішні негаразди в тій країні він вважав справою нудною й нецікавою, але, з іншого боку, смілива промова Кеннеді, написав конгресмен, була «чудовою демонстрацією виразу «інколи буває, що людина може покусати пса». Він не розумів, чому так багато газет не зреагували на цю новину.

Волтер Джада, конгресмен від 5-го округу штату Мінесота, зробив кар'єру на послідовній критиці американської політики в Китаї. З першого погляду на його обличчя неможливо було здогадатися про силу характеру цього чоловіка. В зовнішності Джада була якась охлялість — тонкі губи, вузькі очі, ріденьке волосся. Обличчя почеркане борозенками — шрамами, що залишилися після невдалого лікування

прищів у дитинстві. Та попри те, Джадд у свої 50 років був уже беззаперечним лідером і талановитим оратором. Він говорив пристрасно та переконливо, і якщо й відчував часом невпевненість у собі, то добре вмів ховати її від людських очей. На трибуні він поступово доводив себе до проповідницького екстазу і в кульмінаційний момент здіймав руки догори. Один зі знайомих конгресмена зауважив, що своєю запальною самовпевненістю він нагадує йому гебрайського пророка.²

Спроби Трумена позбавити Сполучені Штати проблем Китаю розпали пропагандистське заповзяття Джадда. Поки президент зустрічався з лідерами Конгресу, Джадд на знак протесту поширив серед своїх колег на Капітолійському пагорбі листа, що містив різку критику американської політики щодо Китаю.³ Підписане 51 законодавцем, це послання проголошувало, що Конгрес «глибоко стурбований» подіями в Китаї.⁴ «Сьогодні, — йшлося в ньому, — скидається на те, що комуністи невдовзі здобудуть повну перемогу над нашим союзником часів Другої світової, а їхнє керівництво вже погрожує розправитися з тими китайськими лідерами, які підтримували нас і виступали проти них». Конгресмени наголошували, що вільний і єдиний Китай має критично важливе значення для американської безпеки, інакше, паполягали вони, Сполучені Штати ризикують бути втягнутими в нову війну. Лист закликав президента Трумена призначити спеціальну комісію для перегляду «китайської» політики США.

Для Трумена ж проблема частково полягала в тому, що він і сам не мав чіткого й однозначного погляду на майбутню американську політику щодо Китаю. Як і Джадд, він у глибині душі прагнув упорядкувати Китай і загоїти його рани. Через тиждень, 14 лютого, він зустрівся в Овальному кабінеті з Девідом Лілієнталем, головою Комісії з атомної енергії.⁵ Кивнувши у бік великого глобуса, що стояв у дальньому кутку кабінету, Трумен сказав Лілієнталю, що мріє створити в долині ріки Янцзи організацію, аналогічну Адміністрації долини ріки Теннессі часів Нового курсу Рузвельта. «Це реально можна зробити, і не слухайте тих, хто переконуватиме вас у протилежному, — сказав Трумен. — Якщо втілити цей проєкт у життя, то мільйони людей більше не страждатимуть від голоду, принижень і поневірянь, а небезпека війни значно зменшиться». Кілька місяців по тому Лілієнталь написав у своєму щоденнику: «(Президент) промовив ці слова з такою впевненістю й ентузіазмом, що вони й досі відлунюють у моїй душі».

Окрім дружніх запевнень, Мао отримав на цих переговорах і деяку цінну інформацію. Стюарт дав знати Хуану, що має вказівку якийсь час залишатися в Нанкіні, а потім виїхати до Сполучених Штатів для консультацій. Він пояснив також, що морські піхотинці, дислоковані в Шанхаї, перебувають там лише для захисту американських громадян, а не як контингент, призначений для вторгнення.⁴⁵ (Як зазначив Стюарт у своїй депеші, Хуан був «неабияк вражений» такою заявою.) Американський посол пояснив китайському дипломату, що США не поспішають із визнанням лише тому, що Мао ще не зробив офіційної заяви про створення уряду. Наразі, продовжив Стюарт у своєму посланні, «впливовим державам не залишається нічого іншого, окрім як стежити за розвитком подій у Китаї».⁴⁶ Отже, якщо Мао хотів почути запевнення в тому, що Сполучені Штати не заважатимуть йому встановити повний контроль над материковим Китаєм, то коментарі Стюарта давали йому підстави сподіватися саме на це.

Що ж робити? Шукати прихильності Мао чи вступити з ним у конфронтацію? Трумену не хотілося робити ні першого, ні другого. На початку травня Девід Ліліспталь зустрівся із президентом і несподівано для себе виявив, що Трумену не дає спокою китайське питання. З одного боку, президент був не згоден з тими республіканцями в Конгресі, які напосідали на нього, вимагаючи озброїти прибічників Чана і спробувати відбити наступ військ Мао Цзедупа. «Стосовно Китаю не можна вдіяти нічого, — сказав він Ліліспталю, — поки ситуація не стабілізується».⁴⁷ Схоже, Трумен схилився до пропонованого Ачесоном підходу за принципом «поживемо — побачимо». «До мене тут на днях приходили двоє сердитих сенаторів-республіканців, але я дав їм чортів і навідріз відмовився їх підтримувати, — розповів президент Ліліспталю. — І вони після того навіть пікнути бояться».⁴⁸

Але йти на контакт із Мао Трумен також не хотів. Він продовжував вважати китайського лідера узурпатором і зневажливо називав його послідовників «так званими комуністами».⁴⁹ Трумен, як і раніше, був упевнений, що настане час, коли китайський народ повстане й повалить комуністичний уряд. «Джо Сталін каже, що народ північного Китаю ніколи не підтримає комуністів, і тут він має рацію, — зауважив якийсь президент».⁵⁰ — Невдовзі дракон прокинеться і, можливо, ми отримає-

мо з цього певний зиск». Зневажлива невіра Трумена в довгострокові перспективи комуністичного правління посилювала його небажання визнати режим Мао офіційно.

Однак президент розумів, що в Китаї наразі немає надійного союзника, який зміг би очолити таке повстання. Він поскаржився Лілієнталю, що «хабарники і крадії» скерували до власних кишень значну частину допомоги, яку його уряд надіслав Китаю: «Б'юся об заклад, що мільярд доларів із цієї допомоги зараз лежать у нью-йоркських банках».⁵¹ Президента настільки непокоїв шкідливий вплив таких щедро фінансованих лобістів, як мадам Чан, що він дав вказівку директору ФБР Едгару Гуверу розпочати розслідування активів представників китайського націоналістичного режиму в Сполучених Штатах.⁵²

Трумен добре знав одне: поки війська Мао готувалися напасти на Шанхай, мадам Чан зі своїми спільниками потроїли свої зусилля з метою впливу на китайську політику президентської адміністрації. Після відносно спокійної весни мадам Чан почала закидати свого чоловіка телеграмами, в яких просила ще коштів і вказівок. Схоже, основні свої надії вона покладала на втручання міністра оборони Луїса Джонсона, який щойно почав утверджуватися як ключовий член президентського кабінету. Мадам Чан сповістила чоловіка, що Джонсон цікавився конкретними подробицями стосовно тих регіонів, які Чан потенційно міг втримати під своїм контролем, зокрема, хотів знати, скільки приблизно зброї знадобиться генералісимусу для досягнення цієї мети.⁵³ У травні вона продовжувала вимагати від чоловіка детальної інформації щодо диспозиції решток націоналістичних сил і їхніх перспектив досягти успіху на полі бою.⁵⁴

Водночас мадам Чан закликала свого чоловіка не витрачати марно ресурси, які були в їхньому розпорядженні. Вона тижнями спонукала генералісимуса завершити виведення активів і персоналу Банку Китаю із Шанхая.⁵⁵ Якщо ж він не був упевнений у здатності відстояти місто, то в такому разі слід було починати «безпечний відступ» уже на «ранній стадії».⁵⁶ У телеграмах, які надсилала мадам Чан, відчувався сумнів у тому, що силам, очолюваним її чоловіком, вдасться відбити наступ комуністів на китайський прибережний центр торгівлі. Вона нагадала йому, що залишки націоналістичних сил, найімовірніше, відчують гострий дефіцит продовольства. Мадам Чан також закликала чоловіка докладати всіх зусиль, щоб зброя не потрапляла від націоналістів до рук